

Ольга Михайлівна ВЛАДИМИР

к.е.н, доцент кафедри менеджменту інноваційної діяльності та підприємництва
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
вул. Руська, 56, м. Тернопіль, 46001, Україна
тел. 097 158 1313, e-mail: olhavlada@ukr.net

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Метою статті є висвітлення проблем посилення ролі банківського кредитування у забезпеченні інноваційної моделі розвитку економіки країни, дослідження взаємозв'язку між інноваційним розвитком економіки країни та її стабілізацією.

В процесі дослідження піднятої проблематики використовувались методи аналізу проблем та динаміки залучення фінансових ресурсів для впровадження інновацій у підприємницьку діяльність, а також методи порівняння умов інвестування інноваційного розвитку в різних країнах світу.

У статті розглянуто основні проблеми інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. Визначено роль та значення активізації інноваційної діяльності для забезпечення як безпосередньо розвитку економіки України, так і забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Досліджено основні джерела фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Обґрунтовано існування взаємозв'язку між координацією дій державних органів управління та Національного банку України та його впливу як на розвиток монетарної сфери, діяльності банківських установ у сфері кредитування інновацій, так і економіки загалом. Обґрунтовані основні напрямки удосконалення кредитування інноваційних підприємств на основі взаємодії держави та банківських установ. Запропоновано заходи щодо стимулювання та зацікавлення комерційних банків у прийнятті участі у фінансуванні проектів інноваційного розвитку підприємств. Визначено що, задля забезпечення успішного інноваційного розвитку економіки України настав час для об'єднання зусиль трьох основних складових економіки: органів державної влади та управління – творців та регуляторів умов ведення підприємницької діяльності, банківської системи, яка забезпечує акумуляцію та розміщення вільних капіталів, і безпосередньо підприємств як суб'єктів господарювання, які сприяють досягненню соціально-економічного ефекту та забезпечують поступ в усіх галузях економіки держави.

Ключові слова: економіка; підприємництво; банківська система; грошово-кредитна політика; стабільність національної валюти; інновації; кредитування; фінансування.

Ольга Михайловна ВЛАДИМИР

ФИНАНСОВАЯ ПОДДЕРЖКА ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ В УКРАИНЕ

Аннотація

Статья посвящена исследованию проблем усиления роли банковского кредитования в обеспечении инновационной модели развития экономики, исследование взаимосвязи между инновационным развитием экономики страны и ее стабилизацией.

В процессе исследования поднятой проблематики использовались методы анализа проблем и динамики привлечения финансовых ресурсов для внедрения инноваций в предпринимательскую деятельность, а также методы сравнения условий инвестирования инновационного развития в разных странах мира.

В статье рассмотрены основные проблемы инновационного развития отечественных предприятий. Определена роль и значение активизации инновационной деятельности для обеспечения как непосредственно развития экономики Украины, так стабильности национальной денежной единицы. Исследованы основные источники финансирования инновационной деятельности отечественных предприятий. Обосновано существование взаимосвязи между координацией действий государственных органов управления и Национального банка Украины, а также его влияния как на развитие монетарной сферы, деятельности банковских учреждений в сфере кредитования инноваций, так и экономики в целом.

Обоснованы основные направления совершенствования кредитования инновационных предприятий путем взаимодействия государства и банковских учреждений. Предложены меры по стимулированию заинтересованности коммерческих банков в принятии участия в финансировании проектов инновационного развития предприятий. Определено, что для обеспечения успешного инновационного развития экономики Украины, пришло время для объединения усилий трех основных составляющих экономики: органов государственной власти и управления – создателей и регуляторов условий ведения предпринимательской деятельности; банковской системы, которая обеспечивает аккумуляцию и размещение свободных капиталов; и непосредственно предприятий как субъектов хозяйствования, которые способствуют достижению социально-экономического эффекта и обеспечивают прогресс во всех сферах экономики государства.

Ключевые слова: экономика; предпринимательство; банковская система; денежно-кредитная политика; стабильность национальной валюты; инновации; кредитования; финансирования.

Olha Mykhaylivna VLADYMYR

PhD, Assoc. Prof., Department of Management of Innovative Activity and Entrepreneurship
Ternopil Ivan Puluj National Technical University,
Ruska str., 56, Ternopil, 46001, Ukraine
097 158 1313, e-mail: olhavlada@ukr.net

FINANCIAL SUPPORT OF ENTERPRISES' INNOVATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

Summary

The article aims to describe the role of bank lending in providing innovative economic development of the country, to explore the relationship between innovative economic development and its stabilization.

Modern analysis methods of raising funds for innovation in entrepreneurial activity, and methods of comparing investment conditions for innovation development in different countries are used in the process of exploration.

The article deals with the problems of innovative development of domestic enterprises. The role and importance of innovation for economic development and stability of the national currency is defined. The relationship between coordination actions of state governments and the National Bank of Ukraine is proved. The specified its impact on the monetary, banking institutions in financing innovation and the economy in general. The main sources of funding innovation of domestic enterprises are researched. The basic directions of perfection of credit innovative enterprises through cooperation between the state and banks are substantiated. The measures to stimulate and interest of commercial banks in taking part in the financing of innovation projects enterprise development are proposed. Determined that, in order to ensure the success of innovative economic development in Ukraine is the time for consolidation of three main components of the economy: state and government

which are the creators and regulators of the conditions in business, the banking system, which ensures the accumulation and allocation of available capital, and enterprises that contribute to the social and economic impact and ensure progress in all sectors of the national economy.

Key words: *the economy; entrepreneurship; banking system, monetary policy, national currency stability, innovation, lending, financing.*

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України свідчить, що дотепер її розвиток відбувався на екстенсивній основі, тобто завдяки використанню застарілих виробничих потужностей шляхом збільшення навантаження на них, а не на основі її структурної перебудови, впровадження новітніх технологій, оновлення основних фондів. Прискорення економічного розвитку відбувалося насамперед за рахунок підвищення інвестиційної активності, припливу іноземних інвестицій, збереження високого рівня приватного споживання, за рахунок коштів бюджету, а не за рахунок пожвавлення реального сектора економіки України та впровадження інновацій. Такий стан свідчить про те, що в країні існує великий потенціал нереалізованих інноваційних можливостей, які потребують значної фінансової підтримки.

Водночас слід зазначити, що розвиток інновацій в країні впливає не лише на вище зазначені процеси. Інновації опосередковано впливають на розвиток грошово-кредитної політики, банківської системи, валютного ринку та на стабільність національної грошової одиниці. Як засвідчив час одним із важливих факторів забезпечення стійкості національної валюти в умовах кризових явищ теж виступає інноваційний розвиток економіки країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, пошуку джерел фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку суб'єктів господарювання приділяє увагу чимало науковців, зокрема, Б. Андрушків, А. Гальчинський, Л. Кузнецова, О. Люта, І. Мовчан, О. Оглобліна. Більшість праць носить характер теоретико-методологічних розробок з питань стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств, окресленню пріоритетних завдань та напрямів інноваційного розвитку.

Постановка завдання. Водночас, недостатньо висвітленою залишається проблема посилення ролі банківського кредитування у забезпеченні інноваційної моделі розвитку економіки країни. Мало уваги приділяється дослідженню взаємозв'язку між інноваційним розвитком економіки країни та її стабілізацією, зокрема, зміцненням позицій національної грошової одиниці на валютному ринку. Також суттєвою проблемою сьогодення є те, що усі зусилля державних структур направлені на вирішення поточних питань, без розробки й реалізації довгострокових програм інноваційного розвитку економіки із чітко визначеними пріоритетними напрямами та необхідними для цього обсягами фінансування. А ті програми, що реалізуються часто приймалися без належного техніко-економічного обґрунтування та узгодженості між собою, що часто веде до суперечності інтересів та нераціонального витрачання державних коштів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківська система будь-якої країни покликана забезпечувати своєчасність руху грошових потоків між усіма суб'єктами економічного господарювання, здійснення найповнішого спектру банківських операцій з метою якісного обслуговування своїх клієнтів, і звичайно, як складова сектору державного регулювання – підтримувати стабільність національної грошової одиниці та гарантувати фінансово-кредитну підтримку розвитку різних галузей народного господарства. Зрозуміло, що грошово-кредитна політика центрального банку визначає умови доступу суб'єктів господарювання до кредитних ресурсів, умови розвитку експортно-імпоротної діяльності, впливає на процеси залучення інвестицій. Проте, як вдало підмітив В. Міщенко, органи монетарної влади можуть впливати на стан економіки лише у короткостроковому періоді. За відсутності скоординованих дій у процесі здійснення інших видів економічної політики

(фіскальної, промислової, торговельної, зовнішньоекономічної) будь-які заходи з боку центрального банку будуть неефективними та можуть призвести лише до зростання його витрат і нарощування інфляційних тенденцій [1, с. 4]. Що, у свою чергу, викликатиме знецінення національної валюти, посилюватиме валютно-курсову нестабільність та невизначеність умов діяльності суб'єктів господарювання, передусім експортно-орієнтованих виробників.

Можемо стверджувати, що проблема стабілізації національної грошової одиниці та валютного ринку криється у двох площинах: з одного боку, ефективність функціонування валютного ринку залежить від професійності дій НБУ у сфері грошово-кредитного й валютного регулювання, рівня розвитку банківської системи, а з іншого – від стану розвитку реального сектору економіки, а також визначеності у подальших економічних перетвореннях та політичному курсі держави.

На прикладі Швейцарії Є. Оглобліна довела, що найважливішим фактором стабільності національної грошової одиниці є інноваційний розвиток економіки країни [2, с. 72]. Основним аргументом послужила саме структура економіки Швейцарії як провідної країни світу у сфері інновацій. Пріоритетне значення інноваційного розвитку економіки закріплено в Конституції Швейцарії, тому ще у 2007 році вона посіла друге місце за індексом Європейської шкали інновацій. Особливістю інноваційної системи швейцарської економіки є співпраця держави, компаній, банків, спеціалізованих агентств і фондів, університетів, науково-дослідних центрів.

Відтак держава повинна виступати ініціатором у впровадженні ряду проектів довгострокового фінансування розробок та інновацій у різних сферах економічного життя, які потребують залучення значних коштів, в тому числі валютних. В свою чергу, це сприятиме зацікавленості комерційних банків в участі у згаданих проектах, з одного боку, як кредиторів, а з іншого – як інвесторів, а відтак сприятиме розширенню виконуваних ними операцій, в тому числі, на умовах лізингу.

Згідно з міжнародними стандартами інноваційна діяльність – це діяльність, пов'язана із трансформацією ідей (як правило, результатів наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень) в новий або вдосконалений продукт, впроваджений на ринку, в новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується в практичній діяльності, або в новий підхід до соціальних послуг.

Слід зазначити, що кількість інноваційно-активних підприємств в Україні є вкрай низькою, їх частка у загальному обсязі складала: 2003 р. – 11,5 %, 2004 р. – 10,0 %, 2005 р. – 8,2%, 2006 р. – 10,0%, 2007 р. – 11,5 %, 2008 р. – 10,8 %, 2009 р. – 10,7 %, 2010 – 11,5 %, 2011 – 12,8 %, 2012 – 13,6 % [3]. Суттєвою проблемою залишається незначна частка вітчизняної наукоємної продукції у структурі ВВП. В Україні цей показник становить приблизно 1,2 % тоді як в Ізраїлі – близько 3,5 % ВВП, Швеції – майже 2,4 %, Фінляндії та Німеччині – близько 2,3 %, Великобританії – 2,2 % [4].

Однією із головних перешкод досягнення стабільних та високих темпів економічного розвитку є нестача фінансових ресурсів для підтримки інноваційної діяльності в країні.

У розвинених країнах світу фінансування інноваційної діяльності здійснюється як з державних, так і приватних джерел. Так, наприклад, в Сполучених Штатах Америки широко застосовується дотаційне державне фінансування та програмно-цільове регулювання інновацій [5]. У США майже 80 % федеральних витрат на НДДКР фінансуються згідно програмно-цільової форми державного регулювання інновацій, яка передбачає фінансування інновацій шляхом державних цільових програм підтримки нововведень, створення системи державних контрактів на придбання тих чи інших товарів та послуг, надання пільгових кредитів фірмам для здійснення нововведень.

В Україні відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», інноваційний розвиток забезпечується за рахунок наступних джерел [6]: 1) кошти Державного бюджету України; 2) кошти місцевих бюджетів і бюджету Автономної Республіки Крим; 3) власні кошти

спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; 4) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; 5) кошти (інвестиції) фізичних і юридичних осіб; 6) інші джерела, не заборонені законодавством України.

Як свідчить аналіз джерел фінансування інноваційної діяльності за період 2000-2012 років в структурі коштів, спрямованих на фінансове забезпечення інновацій, питома вага коштів державного бюджету є незначною, і в середньому за період становить лише 1,64 %. [3]

Відтак основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств. Слід відмітити, що основним джерелом власних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання є чистий прибуток. Згідно даних Державної Служби Статистики [7] України близько 42 % загальної кількості підприємств працює зі збитками. Таким чином, вітчизняні суб'єкти господарювання не мають достатньо власних ресурсів для забезпечення інноваційної діяльності. Крім цього, вони не поспішають ризикувати отриманим прибутком, адже, як відомо, інноваціям притаманний високий ступінь ризику.

Іноземні інвестиції також не відіграють значної ролі у фінансовому забезпеченні розвитку інновацій. Основними причинами, що стримують іноземних інвесторів, крім високого рівня інноваційного ризику, є: нестабільне вітчизняне законодавство, низький рівень захисту з боку держави та місцевих органів самоврядування, економічна криза, політична нестабільність.

Основними країнами-інвесторами української економіки залишаються Німеччина, Кіпр, Австрія, США, Великобританія, Російська Федерація, Нідерланди. Але із загального обсягу лише 1-2 % інвестицій є інноваційними [8].

Недостатнє фінансове забезпечення інноваційної діяльності є однією з причин низького рівня інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств. Частка наукоємної продукції є доволі низькою і не перевищує 7 % впродовж останніх 14 років, питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промисловості становила лише 3,3 %.

Саме тому для розвитку інноваційної діяльності доцільно залучати зовнішні джерела фінансування, а саме активно розвивати банківський сектор у напрямку вигідного вкладання вільних фінансових коштів підприємств, розвитку довгострокового проектного фінансування, фінансування перспективних науково-технічних досягнень, залучення цільових інвестицій. Адже частка банківського сектору у фінансуванні інновацій є надто низькою. Як свідчить досвід розвинених країн, фінансування інноваційних програм можуть здійснювати спеціалізовані банки або ж універсальні банки, які створили спеціалізовані відділи чи департаменти інноваційного фінансування. Піонером банківського фінансування інноваційних проектів є США. В США інноваційну діяльність обслуговують три типи банків:

Малі спеціалізовані банки (з активами, нижчими від 1 млн. дол. США), які надають кредити для малих і середніх підприємств, що перебувають на початкових стадіях розвитку і не отримують доходів. Такі підприємства мають помірні фінансові потреби.

Спеціалізовані банки, що обслуговують інноваційні фірми, які вже почали генерувати прибутки. Банки даної групи мають значно більші можливості кредитування та задоволення фінансових потреб фірм, які перебувають у фазі інтенсивного розвитку.

Великі банки, які пропонують послуги для великих фірм, скажімо, здійснюють консорціум не кредитування. Дані банки найкраще розуміють потреби інноваційного сектору, конкурують з лізинговими компаніями та застосовують механізми диверсифікації ризиків [9].

Переймаючи міжнародний досвід, в Україні можна було б теж створити спеціалізовані банки. Однак цьому існують об'єктивні перепони. Незважаючи на зростання обсягів наданих кредитних ресурсів, слід відмітити, що рівень кредитування української економіки вітчизняними банками у порівнянні із кредитними вкладеннями закордонних банків розвинутих країн в економіку є недостатнім для фінансування розвитку інновацій.

Це зумовлено низкою об'єктивних причин, зокрема: низька капіталізація банківської системи України; низький рівень концентрації банківського капіталу; високий рівень банківських ризиків; недосконалість законодавства; економічна та політична нестабільність.

Враховуючи те, що кредитні можливості вітчизняних банків порівняно з іноземними є менш значними, пропонуємо їм скористатися міжнародною практикою та створити міжбанківські об'єднання з метою фінансування впровадження вітчизняними підприємствами інвестиційних проектів.

Наприклад, австралійський банк Partnership Pacific створено за участю Bank of America (США), Bank of New South Wells (Австралія) і Bank of Tokyo (Японія) з метою фінансування гірничорудної промисловості в Австралії та на островах Тихого океану. З метою обслуговування великих міжнародних проектів створено European-Brazilian Bank за участю Bank of America (США), Banco do Brazil (Бразилія), Deutsche Bank (Німеччина) і Dai-Ichi Kangyo Bank (Японія) [10, с. 28].

За умов, коли ступінь розвитку й динамізму науково-технічної сфери визначає конкурентоспроможність країни на міжнародних ринках в довгостроковій перспективі, значно актуалізується потреба в активному використанні банківських кредитних ресурсів. Однак, реалізація ролі банківських установ у фінансовому забезпеченні інноваційно-активних суб'єктів господарювання не можлива без ефективної взаємодії держави з фінансово кредитною системою.

Висновки та подальші дослідження. Відтак вважаємо, що задля забезпечення успішного інноваційного розвитку економіки України настав час для об'єднання зусиль трьох основних складових економіки: органів державної влади та управління – творців та регуляторів умов ведення підприємницької діяльності, банківської системи, яка забезпечує акумуляцію та розміщення вільних капіталів, і безпосередньо підприємств як суб'єктів господарювання, які сприяють досягненню соціально-економічного ефекту та забезпечують поступ в усіх галузях економіки держави.

Таким чином державі, Національному банку та комерційним банкам слід об'єднати зусилля щодо формування довгострокових орієнтирів розвитку національної економіки та забезпечення стабілізації національної грошової одиниці, шляхом ефективного застосування як інструментів монетарної політики, так і важелів державного регулювання та підтримки. Відомо, що банківська система призначена для обслуговування грошових потоків, притаманних процесам суспільного відтворення. А тому, якою б успішною не була монетарна політика НБУ, у довгостроковому періоді вона не забезпечить підтримку стабільності національної валюти, якщо не розвиватиметься реальний сектор економіки, що має місце на сучасному етапі розвитку економіки України.

Відтак, з метою вирішення вказаних проблем, на нашу думку, доцільно розробити та впровадити у практику комплексну стратегічну програму інноваційного розвитку національної економіки, у рамках якої держава може виступати ініціатором розробки ряду проектів довгострокового фінансування розробки та впровадження інновацій у різних сферах економічного життя. Державна підтримка сприятиме зацікавленості та збільшенню участі комерційних банків у кредитній підтримці інноваційних проектів, з одного боку як посередників, які акумулюватимуть вільні валютні ресурси, а з іншого як інвесторів та акціонерів, які сприятимуть ефективному впровадженню та постійному моніторингу за процесами реалізації відповідних проектів. Це дозволить, з одного боку зменшити рівень доларизації економіки, оскільки акумулюються вільні валютні ресурси, які направлятимуться не на нарощування обсягів споживчого кредитування, що себе не оправдало у недалекому минулому, а під конкретні фінансові проекти; а з іншого, сприятиме розширенню джерел фінансування інноваційного розвитку країни.

На рівні банківського сектору, вважаємо за доцільне: впровадження ряду нормативно-правових актів направлених на зниження ціни банківських кредитів для потреб інноваційного

сектору; застосування моделі кредитування інноваційних підприємств, яка передбачатиме часткове державне погашення відсотків за наданими банківськими кредитами державою, тим самим забезпечуючи інноваційно активні підприємства додатковими фінансовими ресурсами; стимулювання участі банківських установ у співпраці з інноваційними підприємствами шляхом застосування податкових пільг, державних гарантій та страхування кредитів, виданих підприємствам, які розробляють і впроваджують інноваційну високотехнологічну продукцію й діяльність яких пов'язана зі значним інвестиційним ризиком.

Взаємоузгодження цілей та координація дій між державою, Національним та комерційними банками забезпечить довгострокову стійкість курсу гривні як завдяки стратегічно обгрунтованій політиці Національного банку України, так і завдяки поживленню та інноваційному розвитку реального сектора економіки.

Список літератури:

1. Міщенко В. Шляхи подолання фінансово-економічної кризи в Україні / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 2. – С. 3–7.
2. Красавина Л.Н. Валютные проблемы инновационного развития экономики России (по материалам круглого стола в Финансовой академии при Правительстве Российской Федерации) / Л. Н. Красавина // Деньги и кредит. – 2009. – №6. – С. 60-72.
3. Публікація документів Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html.
4. Єніфанова І. Ю. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12433/1/13_65-70_Vis_722_menegment.pdf.
5. Возняк Г. В. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні: моногр. / Г. В. Возняк, А. Я. Кузнєцова. – К.: УБС НБУ, 2007. – 183 с.
6. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
7. Фінансові результати великих та середніх підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності за січень-червень 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/fin/fin_rez/fr_ed/fr_ed_u/fr_ed_0213_u.htm
8. Кукарських А. Л. Аналіз джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств України: Донецький національний технічний університет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2009/fem/kukarskykh/library/article3.htm>
9. Васильєва Т. А. Банківське фінансування інноваційної діяльності: моногр. / Т. А. Васильєва. – Суми: Ділові перспективи, 2006. – 60 с.
10. Кириченко М. Інтернаціоналізація банківської діяльності: досвід країн Центрально-Східної Європи і перспективи для України / М. Кириченко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 8. – С. 25–28.